

**UCHWAŁA NR LXXVI/479/24
RADY GMINY LIPOWA**

z dnia 25 stycznia 2024 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami dla Lipowa na lata 2024-2027”

Na podstawie art. 7 ust. 1 pkt 9, art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2023 r., poz. 40), art. 87 ust. 3 i ust. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r., poz. 840 z późniejszymi zmianami)

**Rada Gminy Lipowa
uchwala, co następuje:**

§ 1. Po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, przyjąć „Gminny Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Lipowa na lata 2024-2027”, będący załącznikiem do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Lipowa

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia. Uchwała podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego.

Wiceprzewodnicząca Rady
Gminy Lipowa

Katarzyna Skrzypek

Załącznik do uchwały Nr LXXVI/479/24

Rady Gminy Lipowa z dnia 25 stycznia 2024 r.

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI DLA GMINY LIPOWA NA LATA 2024-2027

GRUDZIEŃ 2023

SPIS TREŚCI:

- 1. Wstęp**
- 2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu nad zabytkami**
- 3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce**
 - 3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
 - 3.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.
 - 3.2.1. Określenia i działania przy zabytkach
 - 3.2.2. Działania polegające na ochronie zabytków
 - 3.2.3. Zakres ochrony
 - 3.2.4. Formy i sposoby ochrony zabytków
 - 3.2.5. Pomnik historii
 - 3.2.6. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 3.2.7. Gminna ewidencja zabytków
 - 3.2.8. Organizacja organów ochrony zabytków
 - 3.3. Ustawa o samorządzie gminnym z dnia 8 marca 1990 r.
 - 3.4. Pozostałe akty prawne uwzględniające ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami
 - 3.5. Akty wykonawcze określające szczegółowe zasady
- 4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**
 - 4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami
 - 4.1.1. Krajowy program opieki nad zabytkami
 - 4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury
 - 4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu
 - 4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa śląskiego „Śląskie 2023”
 - 4.2.2. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025
- 5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego**
 - 5.1. Strategia rozwoju gminy do 2030 r. przyjęta uchwałą nr L/317/22 Rady Gminy Lipowa z dnia 26 maja 2022 r.,
 - 5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipowa tom I i II przyjęte uchwałą nr XLVI/256/14 Rady Gminy Lipowa z dnia 16 czerwca
 - 5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego
 - 5.4. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy
 - 5.4.1. Zarys historii obszaru gminy
 - 5.4.2. Krajobraz kulturowy
 - 5.4.3. Zabytku nieruchome
 - 5.4.4. Zabytki ruchome
 - 5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony
 - 5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków
- 6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń**
- 7. Założenia programowe**
- 8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami**
- 9. Zasady oceny realizacji gminnego programu nad zabytkami**

1. WSTĘP

Niniejszy program opieki nad zabytkami został opracowany zgodnie z wytycznymi, zawartymi w opracowaniu pn. *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, sporządzonym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Przedmiotem opracowania jest materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe z obrębu administracyjnego gminy Lipowa, składającego się z sołectw: Lipowa, Leśna, Ostre, Sienna, Słotwina, Twardorzeczka. Dziedzictwo kulturowe to zgodnie z definicją dobra kultury, nauki i sztuki pozostawione przez poprzednie pokolenia. Dziedzictwo kulturowe można podzielić na dziedzictwo materialne składające się z zabytków nieruchomych, zabytków ruchomych, muzealiów, archiwaliów i księgozbiorów oraz dziedzictwo niematerialne będące zbiorem tradycji i zwyczajów mieszkańców gminy (lokalne tradycje muzyczne lub taneczne, tradycyjne zwyczaje i obrzędy, rzemiosło).

Celem opracowania jest wskazanie kierunków działań w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami, które przyczynią się między innymi do budowania świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego oraz poprawy stanu zachowania obiektów zabytkowych, które stanowią zasób nieodnawialny.

Podstawę merytoryczną niniejszego opracowania stanowią ogólnodostępne publikacje i archiwalia, a także dokumentacja konserwatorska znajdująca się w zbiorach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach, delegatury w Bielsku-Białej.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Obowiązek sporządzenia na okres czterech lat i przyjęcia gminnego programu opieki nad zabytkami nakłada ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 87 pkt. 2 ww. ustawy programy mają na celu w szczególności:

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Nadto, zgodnie z art. 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Gminny program opieki nad zabytkami przyjmuje rada gminy po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Z realizacji programu wójt gminy sporządza co dwa lata sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Ochrona i opieka nad zabytkami w Polsce uregulowana jest następującymi aktami prawnymi:

3.1. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.

art. 5	Rzeczypospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolność i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
art. 6.1	Rzeczypospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju.
art. 86	Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa.

3.2. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami stanowi główny akt prawny regulujący zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce.

3.2.1 Określenia i działania przy zabytkach

art. 3. Użyte w ustawie określenia oznaczają:	
1	zabytek – nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową
2	zabytek nieruchomy – nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1

3	zabytek ruchomy – rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1
4	zabytek archeologiczny – zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem
5	instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami – instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami
6	prace konserwatorskie – działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań
7	prace restauratorskie – działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań
8	roboty budowlane – roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku
9	badania konserwatorskie – działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich
10	badania architektoniczne – działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń

11	badania archeologiczne – działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego
12	historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny – przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg
13	historyczny zespół budowlany – powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi
14	krajobraz kulturowy – postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka
15	otoczenie – teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych

3.2.2. Działania polegające na ochronie zabytków

art. 4. Ochrona zabytków polega, w szczególności, na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:	
1	zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie
2	zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków
3	udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków

4	przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę
5	kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków
6	uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska

3.2.3. Zakres ochrony

art. 6. 1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:	
1) zabytki nieruchome będące, w szczególności	
a	krajobrazami kulturowymi
b	układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi
c	działami architektury i budownictwa
d	działami budownictwa obronnego
e	obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi
f	cmentarzami
g	parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni
h	miejskami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji
2) zabytki ruchome będące, w szczególności:	

a	dzielami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej
b	kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje
c	numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami
d	wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego
e	materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r. poz. 1479)
f	instrumentami muzycznymi
g	wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi
h	przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji
3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:	
a	pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa
b	cmentarzyskami
c	kurhanami
d	reliktami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej
6.2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.	

3.2.4. Formy i sposoby ochrony zabytków

art. 7. Formami ochrony zabytków są:	
1	wpis do rejestru zabytków
1a	wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa
2	uznanie za pomnik historii
3	utworzenie parku kulturowego
4	ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego

3.2.5. Pomnik historii

art. 16.	
1	Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.
1a	Rada gminy ogłasza w prasie miejscowej oraz przez obwieszczenie, a także w sposób zwyczajowo przyjęty w danej miejscowości, o podjęciu prac nad utworzeniem parku kulturowego, określając formę, miejsce i termin składania wniosków dotyczących projektu uchwały o utworzeniu parku kulturowego, nie krótszy jednak niż 21 dni od dnia ogłoszenia.
2	Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, o których mowa w art. 17 ust. 1.

3	Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy.
4	W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem.
5	Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony.
6	Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

art. 17. 1. Na terenie parku kulturowego lub jego części mogą być ustanowione zakazy i ograniczenia dotyczące

1	prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej
2	zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych
3	umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1
3a	zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury
4	składowania lub magazynowania odpadów

3.2.6 Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

art. 18.

1	Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy określaniu ustaleń strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, strategii rozwoju ponadlokalnego, planów ogólnych gmin, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów odbudowy albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.
2	Określając ustalenia strategii, analiz, planów i studiów, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami.
art. 19.	
1	Określając ustalenia planu ogólnego gminy, miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz miejscowego planu odbudowy, uwzględnia się w szczególności ochronę zabytków nieruchomych: 1) objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7, wraz z ich otoczeniem; 2) ujętych w wojewódzkiej lub gminnej ewidencji zabytków.
1a	W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji Zabytków.
1b	W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1,

	znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.
2	W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się przy określaniu ustaleń planów, o których mowa w ust. 1.
3	W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.
art. 20.	
1	Projekty i zmiany planu zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego podlegają uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu.

3.2.7. Gminna ewidencja zabytków

art. 21. Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy	
art. 22.	
1	Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.
2	Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.
3	Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4	Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.
5	W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.
6	Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych.
7	Ewidencje, o których mowa w ust. 1, 2, 4 i 6, mogą zawierać dane osobowe obejmujące: 1) imię, nazwisko i adres zamieszkania lub nazwę i adres siedziby właściciela lub użytkownika zabytku; 2) imię, nazwisko i podpis autora karty ewidencyjnej lub adresowej lub imię i nazwisko osoby, która wypełniła kartę ewidencyjną; 3) imię i nazwisko lub nazwę wykonawcy prac konserwatorskich, prac restauratorskich, badań konserwatorskich lub badań archeologicznych przy zabytku.

Zgodnie z opracowaniem *Cel i zakres ewidencji zabytków* sporządzonym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa, rzetelnie opracowana ewidencja umożliwia prowadzenie planowej polityki konserwatorskiej w zakresie:

1. Ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków.
2. Współpracy konserwatora przy opracowywaniu planów zagospodarowania przestrzennego,
3. Prac remontowo-budowlanych.
4. Dofinansowania prac konserwatorskich.
5. Tworzenia zbioru informacji o zabytkach na określonym terenie.
6. Ewidencja ułatwia podejmowanie przez konserwatorów zabytków szybkich decyzji w sprawach interwencyjnych.

Włączenie karty adresowej budynku do gminnej ewidencji zabytków nie wymaga zgody właściciela.

3.2.8. Organizacja organów ochrony zabytków

art. 89. Organami ochrony zabytków są:

1	Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków.
2	Wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków.

3.3. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym

art. 7.

1	Zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy: 9) kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami,
---	---

3.4. Pozostałe akty prawne uwzględniające ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 503 ze zmianami).
2. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 ze zmianami).
3. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 ze zmianami).
4. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 916 ze zmianami).
5. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 1899 ze zmianami).
6. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (tekst jednolity: Dz. U. z 2020 r. poz. 194 ze zmianami).
7. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1327 ze zmianami).
8. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (tekst jednolity: Dz. U. z 2015 r. poz. 774 ze zmianami).

9. Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 485).

3.5. Akty wykonawcze określające szczegółowe zasady

1. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r. poz. 81).
2. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. 2004 nr 212 poz. 2153).
3. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 lipca 2019 r. w sprawie wzorów dokumentów oceny wskazującej czas powstania zabytku, wyceny zabytku oraz potwierdzenia wwozu zabytku na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. 2019, poz. 1470).
4. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę (Dz. U. 2011 nr 89 poz. 510).
5. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 10 maja 2004 r. w sprawie rzeczoznawców Ministra Kultury w zakresie opieki nad zabytkami (tekst jednolity: Dz. U. 2020 poz. 1901).
6. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę, niezgodnie z prawem (tekst jednolity: Dz. U. 2021 poz. 56).
7. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 nr 71 poz. 650).
8. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. 2004 nr 30 poz. 259).
9. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 9 kwietnia 2004 r. w sprawie organizacji wojewódzkich urzędów ochrony zabytków (Dz. U. 2004 nr 75 poz. 706).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Podstawową dokumentacją z zakresu ochrony zabytków sporządzaną na poziomie krajowym jest:

- krajowy program opieki nad zabytkami
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 wraz z uzupełnieniem: Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 (dokument wdrożeniowy: Narodowy Program Kultury „Ochrona Zabytków i Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004-2013)

4.1.1. Krajowy program opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 84. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późniejszymi zmianami) w celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego inicjuje i opracowuje, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Na dzień sporządzania przedmiotowego *Programu Opieki nad Zabytkami dla gminy Lipowa na lata 2024-2028* obowiązuje Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami” na lata 2019-2022 (uchwała nr 82 Rady Ministrów Dnia 13 sierpnia 2019), jednakże w grudniu 2023 r. Rada Ministrów przyjęła *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026*, którego celem jest zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;

- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;
- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

4.1.2. Narodowa Strategia Rozwoju Kultury

21 września 2004 Rada Ministrów przyjęła Narodową Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013. W 2005 roku przyjęto Narodową Strategię Rozwoju Kultury na lata 2004-2020 jako dokument uzupełniający i prolongujący okres ważności podstawowego dokumentu.

Jest to dokument sporządzany przez rząd w celu określenia głównych celów, priorytetów i kierunków działań, a także tworzenia warunków dla rozwoju wszystkich form kultury i dziedzictwa kulturowego. Określa politykę państwa w obszarze kultury i główne założenia:

1. Państwo powinno zachować rolę kreatora polityki horyzontalnej i „sektorowej” w sferze kultury i realizować tę politykę poprzez działania Ministra Kultury i działania jednostek samorządu terytorialnego.
2. Wydatki publiczne (zwłaszcza w przeliczeniu na jednego mieszkańca) na kulturę w Polsce powinny znacząco wzrosnąć.
3. Minister Kultury realizuje zadania własne poprzez narodowe programy kultury, narodowe instytucje kultury, placówki badawczo-rozwojowe, wyspecjalizowane instytucje typu arm's length oraz zlecanie zadań instytucjom samorządowym i pozarządowym.

4. Budżet Ministra Kultury powinien być adekwatny do nowych działań. Ze względu na ograniczenia budżetu państwa winno poszukiwać się pozabudżetowych środków finansujących kulturę. W tym celu proponuje się uzupełnienie istniejącego modelu finansowania kultury o rozwiązania stosowane w Europie, tworzące fundusze celowe dla realizacji polityk w poszczególnych obszarach kultury (np. Fundusz Sztuki Współczesnej i jego regionalne odpowiedniki we Francji, Regionalny Fundusz Zakupu i Wykupu Muzealiów, Fundusz Zakupów do Bibliotek, itd.). Propozycje źródeł pochodzenia tych środków zostały przedstawione w niniejszej strategii.

5. Państwo, w tym Minister Kultury, powinno być partnerem dla jednostek samorządu terytorialnego i wspólnie z nimi kształtować kulturę w regionach. Do tego celu niezbędne jest zinstytucjonalizowanie platformy współpracy pomiędzy państwem a samorządami, a także w większym stopniu wykorzystanie możliwości tworzenia i prowadzenia wspólnych instytucji i wspólnych inwestycji w sferze kultury.

6. Samorządy terytorialne powinny zyskać większą motywację w kształtowaniu instytucjonalnego zaplecza dla rozwoju kultury, w tym do wypełniania założonych w lokalnych strategiach rozwoju celów w sferze kultury, a rola państwa powinna sprowadzać się do badań naukowych i monitorowania tej sfery oraz do skutecznego zapobiegania sytuacjom kryzysowym. Jednocześnie Minister Kultury powinien posiadać odpowiednie środki na sprawowanie mecenatu nad działalnością instytucji kultury oraz instrumenty o charakterze motywującym, za pomocą których możliwa będzie realizacja polityki kulturalnej państwa w regionach.

7. Zwiększyć powinna się społeczna partycypacja w sferze odpowiedzialności za kulturę, m.in. poprzez uspołecznienie decyzji podejmowanych w sferze kultury w regionach (lokalne strategie kulturalne, społeczne ciała opiniujące funkcjonowanie instytucji kultury). Wzrosnąć powinna również rola organizacji pozarządowych, poprzez równouprawnienie ich w dostępie do środków publicznych na zadania w sferze kultury.

8. Praca na rzecz unowocześniania procesu zarządzania sferą kultury i usług kulturalnych jest wspólnym zadaniem Ministra Kultury i jednostek samorządu terytorialnego. W tej sferze powinny zostać podjęte szeroko zakrojone działania na rzecz: doskonalenia kadr zarządzających, wyposażenia instytucji w odpowiedni sprzęt elektroniczny i komputerowy, zintegrowania programów łączących zdigitalizowane zasoby kultury w sieci wirtualne, digitalizacji zbiorów muzealnych i zasobów bibliotek w celu ułatwienia ich dostępności, wspierania innowacyjnych projektów kulturalnych.

9. Wszystkie zaplanowane działania zaprogramowane w strategii powinny być dostępne dla mniejszości narodowych oraz instytucji prowadzonych przez te społeczności w celu pielęgnowania różnorodności kulturowej i ich tradycji jako dorobku polskiej kultury.

10. Rosnące znaczenie powiązania kultury z rozwojem gospodarczym i dochodami regionów jest podstawą dla podjęcia działań w kształtowaniu zintegrowanych produktów turystycznych,

wykorzystujących (i działających na ich rzecz) elementy dziedzictwa NARODOWA STRATEGIA ROZWOJU KULTURY 115 kulturowego, aktywność instytucji kultury oraz skoncentrowane wokół tych instytucji przemysły kultury.

11. Strategicznymi obszarami w okresie programowania 2004–2013 są:

- a) promocja czytelnictwa i wsparcie sektora książek i wydawnictw,
- b) ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie ochrona i rewaloryzacja zabytków,
- c) rozwój szkolnictwa artystycznego, w tym rozbudowa i modernizacja infrastruktury oraz unowocześnianie programów edukacji artystycznej i dostosowanie ich do rynku pracy,
- d) wzmocnienie efektywności działania i roli instytucji artystycznych w kreowaniu sfery kultury, w tym i promocji polskiej twórczości artystycznej,
- e) stworzenie systemu wspierania współczesnej twórczości artystycznej, stworzenie instytucji zajmujących się jej dokumentowaniem, gromadzeniem i udostępnianiem.

12. Zwiększenie samodzielności instytucji kultury, także w znaczeniu ekonomicznym oraz wyposażenie ich w odpowiednie narzędzia finansowe, wpłynie pozytywnie na ich efektywność i konkurencyjność na rynku usług kulturalnych oraz na samodzielność programową.

13. Rolą Ministra Kultury oraz jednostek samorządu terytorialnego jest motywowanie społeczności do partycypacji w funkcjonowaniu sfery kultury, w tym do dobrowolnego udziału w finansowaniu instytucji i wydarzeń kulturalnych oraz twórców za pomocą stworzonych narzędzi podatkowych. W tym celu Minister Kultury i samorządy powinny rozszerzyć obowiązki odpowiednich komórek swoich urzędów w zakresie promocji społecznej odpowiedzialności obywateli za kulturę (wspólne kampanie promocyjne, powstawanie społecznych paneli eksperckich i ciał doradczych związanych z możliwością pozyskania dodatkowych funduszy na kulturę w regionach).

14. W związku z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej w równym stopniu zadaniem Ministra Kultury, jednostek samorządu terytorialnego i instytucji kultury staje się pozyskanie środków na kulturę z funduszy strukturalnych oraz innych środków Unii Europejskiej. W tym celu Minister Kultury i jednostki samorządu terytorialnego powinny zapewnić odpowiednie środki na wkład własny do projektów realizowanych w sferze kultury.

15. Założenia do Narodowej Strategii Rozwoju Kultury zostały poddane publicznej dyskusji z udziałem przedstawicieli środowisk twórczych, jednostek samorządu terytorialnego i partnerów społecznych. Strategia została uzupełniona o wnioski z tej dyskusji i zostanie przedstawiona do zatwierdzenia przez Radę Ministrów jako program działań na lata 2004–2013. Strategia zawiera działania instytucjonalne, organizacyjne, prawne, finansowe i kontrolne, wraz ze wskazaniem jednostek odpowiedzialnych za realizację tych zadań oraz

potrzeb finansowych Ministra Kultury do realizacji strategii i źródła ewentualnego pochodzenia pozostałych środków. Integralną częścią strategii są narodowe programy kultury.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Najważniejszą dokumentację wojewódzką stanowią:

- Strategia Rozwoju Województwa śląskiego „Śląskie 2023”
- Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

4.2.1. Strategia Rozwoju Województwa śląskiego „Śląskie 2023”

Strategia Rozwoju Dziedzictwa Kulturowego „Śląskie 2023” została przyjęta uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr VI/24/1/2020 z dnia 19 października 2020 r.

Powyższy dokument uwzględnia ochronę zabytków i dziedzictwa kulturowego jako ważny element rozwoju regionu. W ramach strategii, przewiduje się działania mające na celu zachowanie, badanie i promowanie zabytków oraz dziedzictwa kulturowego Województwa Śląskiego. Podkreśla się w nim znaczenie prowadzenia badań i dokumentacji naukowej dotyczących zabytków i dziedzictwa kulturowego, aby lepiej zrozumieć ich wartość historyczną, estetyczną i społeczną. Zaleca się również prowadzenie działań na rzecz popularyzacji wiedzy o zabytkach oraz organizowanie działań edukacyjnych i promocyjnych, które angażują społeczność lokalną. Jednym z priorytetów strategii jest utrzymanie i rewitalizacja zabytków oraz dziedzictwa kulturowego. Planuje się wspierać projekty remontów, modernizacji i adaptacji obiektów zabytkowych, które przyczynią się do zachowania ich pierwotnego charakteru oraz dostosowania ich do współczesnych potrzeb społeczności. W strategii opisano działania mające na celu ochronę wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO obiektów z terenu Województwa Śląskiego, takich jak kopalnie węgla kamiennego w Katowicach i Chorzowie, czy zabytkowe kopalnie srebra w Tarnowskich Górach. Przewiduje się odpowiednie działania wspierające ich konserwację, badania oraz inicjatywy promocyjne, mające na celu zwiększenie ich rozpoznawalności i atrakcyjności turystycznej. W ramach strategii przewiduje się także współpracę ze społecznościami lokalnymi, organizacjami pozarządowymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego. Celem takiej współpracy jest świadome zarządzanie dziedzictwem oraz kreowanie rozwijającej się i zrównoważonej turystyki kulturowej. Wszystkie te działania mają na celu zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju zabytków oraz dziedzictwa kulturowego na terenie Województwa Śląskiego, a także ich promowanie jako atrakcyjnych turystycznie i edukacyjnie miejsc.

4.2.2. Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie śląskim na lata 2022-2025 został przyjęty uchwałą nr VI/43/9/2022 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 kwietnia 2022 r.

Jego celem nadrzędnym jest harmonijne zarządzanie krajobrazem kulturowym oraz optymalne zachowanie autentycznego materialnego i niematerialnego dziedzictwa, wspomagającego budowę kapitału społecznego oraz rozwoju gospodarczego województwa i promocji regionu w kraju i na świecie.

Program wskazuje, że dziedzictwo kulturowe jest ważnym elementem rozwoju przemysłu kultury, który zawiera w sobie nie tylko dziedziny działalności gospodarczej bezpośrednio zajmujące się produkcją i dystrybucją dóbr i usług kultury, ale i działalność niedochodową, która generuje przychód w innych branżach. Ma też podstawowe znaczenie dla rozwoju turystyki. Z punktu widzenia rozwoju społeczno-gospodarczego województwa rozwój przemysłu kultury jest bardzo ważny, gdyż jest to sektor gospodarki o korzystnej specyfice, mieszczącej się w modelu gospodarki opartej na wiedzy (GOW):

- jest pracochłonny, więc tworzy miejsca pracy, a jednocześnie wykorzystuje nowoczesne technologie,
- opiera się na dziedzictwie kulturowym, wiedzy i informacji,
- jest powiązany z innymi sektorami bazującymi na wiedzy (edukacja, turystyka kulturalna),
- tworzy duże zapotrzebowanie na wysoko wykwalifikowanych specjalistów,
- opiera się na sieci małych i średnich przedsiębiorstw, działających obok niewielu dużych,
- obejmuje rynek ponadlokalny i opiera się na ponadlokalnych powiązaniach,
- jest czysty ekologicznie.

Zintegrowany rozwój przemysłu kultury i kreowanie produktów markowych są motorem rozwoju turystyki. Na terenie województwa śląskiego szczególne znaczenie ma:

- turystyka przemysłowa,
- turystyka miejska (obejmująca m.in. założenia urbanistyczne, zabytki modernizmu),
- turystyka sentymentalna (np. tradycji żydowskich, kraju dzieciństwa),
- turystyka pielgrzymkowa,
- **turystyka na terenach wiejskich (przyrodniczo-kulturowa),**
- **kulturowa turystyka tematyczna (archeologiczna, przemysłowa, budownictwa drewnianego).**

Zaawansowanym działaniem promującym zabytki i równocześnie promującym województwo, powiaty i gminy są markowe produkty turystyczne kreowane z wykorzystaniem zabytków. Są to między innymi szlaki kulturowe, obiekty o znaczeniu kulturowym otwarte dla turystów oraz imprezy promujące tradycje ludowe i kulturę lokalną.

Program zakłada realizację następujących celów strategicznych:

CEL OPERACYJNY I.1

Weryfikacja zasobów zabytkowych województwa.

Sprawna i efektywna opieka nad zabytkami wymaga głębokiej, opartej na solidnych podstawach wiedzy o historii, tradycjach i dziedzictwie. Niezbędna jest aktualna wiedza o stanie zachowania zabytków znajdujących się w ewidencji, jak również obiektów aspirujących do tego miana w wyniku upływu czasu i zmiany definicji pojęcia zabytek. Opieka nad zabytkami powinna opierać się na wiedzy o zabytkach województwa i konserwacji opartej na solidnych podstawach naukowych. Braki w dokumentacji badawczej, analitycznej i syntetyzującej w znaczący sposób utrudniają działania w sferze konserwacji zabytków i mogą być przyczyną utraty przez nie wartości zabytkowych. Uzupełnienie tych braków pozwoli na sprawowanie skutecznej i efektywnej opieki nad zabytkami. Rezultatem działań powinny być rozpoznanie stanu zasobów zabytkowych województwa i jego wartości, pogłębienie wiedzy o historii, tradycjach i zabytkach regionu, powiększenie zasobu i aktualizacja opracowań studialnych i analitycznych niezbędnych do prawidłowej opieki nad zabytkami i właściwego zarządzania zabytkami.

Dla realizacji przedstawionego celu operacyjnego przyjęto następujące kierunki działań:

Kierunek działań I.1.A – Weryfikacja zabytków województwa

Realizacja kierunku będzie polegała na:

- waloryzacji zabytków i określeniu ich znaczenia dla dziedzictwa regionu, kraju, Europy, świata,
- opracowanie kart ewidencyjnych i adresowych zabytków włączonych do wojewódzkiej i gminnych ewidencji zabytków,
- inwentaryzacja zabytków archeologicznych (w tym program Archeologiczne Zdjęcie Polski),

Kierunek działań I.1.B – Rozwój badań i studiów nad zabytkami województwa

Realizacja kierunku to:

- rozwój zaplecza naukowego i kompleksowych programów badawczych,

- rozwoju badań i dokumentowania zabytków, sporządzanie studiów historyczno-konserwatorskich,
- realizacja pilotażowych projektów badawczych, tworzenie źródeł wizualnych, fonicznych i tekstowych dotyczących zjawisk kultury ludowej,
- digitalizacja regionalnych i lokalnych zasobów zabytkowych oraz tworzenie struktur udostępniania zbiorów,
- powstanie forum wymiany doświadczeń dla osób zajmujących się problematyką dziedzictwa kulturowego regionu,
- dalekookresowo – powstanie centrum badawczo-zarządczego koncentrującego informację i działania związane z badaniami dziedzictwa kulturowego województwa oraz ich upowszechnianiem.

CEL OPERACYJNY I. 2 Budowa kompleksowej strategii i wywiedzonego z niej systemu zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa

Efektywne zarządzanie zabytkami wymaga tworzenia nowoczesnych struktur organizacyjno-technicznych, począwszy od organizacji struktur organizacyjnych urzędów JST, w których powinny się znaleźć specjalistyczne stanowiska odpowiedzialne za sprawy dziedzictwa kulturowego (miejski/powiatowy konserwator zabytków), poprzez organizację i udostępnianie bazy danych o zabytkach oraz właściwy monitoring przemian, jakim one podlegają, a skończywszy na wykorzystaniu dostępnych narzędzi kształtowania przestrzeni województwa, (programy opieki nad zabytkami, wprowadzenie ustawowych form ochrony konserwatorskiej pozostających w kompetencji gmin, planowanie przestrzenne) w celu sprawowania efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Ten cel operacyjny będzie realizowany za pomocą następujących kierunków działań:

Kierunek działań I.2.A – Tworzenie nowoczesnych struktur zarządzania zabytkami

Realizacja kierunku będzie polegała na:

- uwzględnianiu stanowiska ds. opieki nad zabytkami w strukturze organizacyjnej urzędów JST,
- tworzeniu elektronicznej bazy danych o zabytkach,
- digitalizacji zabytków.

Kierunek działań I.2.B – Zarządzanie zabytkami

Realizacja kierunku to:

- opracowywanie programów opieki nad zabytkami,
- opracowywanie planów zagospodarowania przestrzennego –

- wykorzystanie ustaleń planów do wprowadzenia zasad ochrony zabytków, w tym parków kulturowych,
- świadome wykorzystywanie różnych form ochrony zabytków (takich jak park kulturowy, pomnik historii),
- regulowanie polityki wobec zabytków za pomocą realizowanych zadań publicznych,
- stosowanie zachęt do opieki nad zabytkami realizowanej przez ich właścicieli,
- organizacja konkursów urbanistycznych i architektonicznych mających na celu wybór najwłaściwszych sposobów działania w tkance zabytkowej i jej otoczeniu (np. harmonijne wkomponowanie nowych obiektów),
- opracowywanie i wykorzystywanie studiów krajobrazowych przy zagospodarowaniu terenów otwartych i wewnątrz miejskich, w tym kształtowaniu panoram miast i wsi,
- rekomendacja obiektów o wysokich walorach zabytkowych do objęcia prawną ochroną konserwatorską,
- tworzenie i aktualizowanie infrastruktury informującej o obiektach zabytkowych i obiektach turystyki kulturowej, np. tablice informacyjne przy obiektach zabytkowych i związanych z turystyką kulturową,
- tworzenie i aktualizowanie infrastruktury systemu informacji kulturowej i turystycznej (w tym elektronicznej), np. organizacja oznakowania drogowego do zabytków, GPS, wydawnictwa informacyjne, strony internetowe,
- ciągle doskonalenie kompetencji własnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

CEL OPERACYJNY I. 3 Zarządzanie materialnym i niematerialnym dziedzictwem jako element strategii gospodarczej województwa śląskiego

Wykorzystanie obiektów zabytkowych do realizacji współczesnych celów gospodarczych wymaga ich właściwej konserwacji, rewaloryzacji i adaptacji i z uwzględnieniem ich autentyczności. Podejmowane działania powinny mieć charakter kompleksowy

- począwszy od badań, planowania i programowania działań poprzez całościowe procedury inwestycyjne, a skończywszy na działaniach prowadzonych bezpośrednio na materii zabytku. Temu celowi operacyjnemu będą służyły następujące kierunki działań:

Kierunek działań I.3.A Konserwacja i adaptacja zabytków Kierunek będzie realizowany przez:

- podejmowanie strategicznych działań konserwatorskich remontowych i adaptacyjnych przy zabytkach poprzedzonych opracowaniem pełnej dokumentacji konserwatorskiej ze szczególnym zwróceniem uwagi na zachowanie autentyczności zabytku i kontekstów krajobrazu kulturowego. Ważne jest działanie w oparciu o badania specjalistyczne i ekspozycja autentyczności obiektu

- konserwacja oraz przeciwdziałanie niszczeniu stanowisk archeologicznych, w tym zachowanie zabytków archeologicznych, dokumentowanie oraz opracowywanie wyników badań, w tym ratowniczych, – zabezpieczenie zabytków archeologicznych przed zagrożeniami naturalnymi oraz na wypadek eksploatacji rabunkowej, – działania i inwestycje wynikające z przepisów przeciwpożarowych, zapobiegania klęskom żywiołowym, ochrony klimatu oraz zabezpieczeń przeciwwłamaniowych.

Kierunek działań I.3.B – Świadome kreowanie nowych funkcji obiektów zabytkowych, w tym markowych produktów turystycznych Realizacja kierunku będzie polegała na:

- rekomendowanie nowoczesnych funkcjonalności dla obiektów zabytkowych tworzeniu nowych i wzmacnianiu istniejących markowych produktów turystycznych,
- organizacji kampanii promocyjnych w oparciu o dziedzictwo kulturowe.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gmina Lipowa dysponuje następującymi dokumentami o charakterze strategicznym oraz opracowaniami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy:

- Strategia rozwoju gminy do 2030 r. przyjęta uchwałą nr L/317/22 Rady Gminy Lipowa z dnia 26 maja 2022 r.,
- Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipowa tom I i II przyjęte uchwałą nr XLVI/256/14 Rady Gminy Lipowa z dnia 16 czerwca 2014 r.,
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego przyjęte uchwałami:
 - Uchwała Rady Gminy nr L/359/18 z dnia 28.06.2018 opublikowana w Dz. U. Województwa Śląskiego poz. 4526 z dnia 09.07.2018 r.
 - Uchwała Rady Gminy nr XXXII/239/21 z dnia 25.02.2021 opublikowana w Dz. U. Województwa Śląskiego poz. 1779 z dnia 09.03.2021 r.
 - Uchwała Rady Gminy nr XXXVII/268/21 z dnia 15.06.2021 opublikowana w Dz. U. Województwa Śląskiego poz. 4166 z dnia 17.06.2021 r.
 - Uchwała Rady Gminy nr LXII/394/23 z dnia 23.02.2023 opublikowana w Dz. U. Województwa Śląskiego poz. 2061 z dnia 06.03.2023 r.
 - Uchwała Rady Gminy nr LXVII/429/23 z dnia 13.06.2023 opublikowana w DZ. U. Województwa Śląskiego poz. 5071 z dnia 22.06.2023

5.1. Strategia rozwoju gminy do 2030 r. przyjęta uchwałą nr L/317/22 Rady Gminy Lipowa z dnia 26 maja 2022 r.,

Strategia rozwoju gminy jest ważnym narzędziem planowania i zarządzania rozwojem lokalnym. Jej celem jest spójne i zrównoważone rozwijanie obszaru gminy, uwzględniając różnorodne potrzeby i aspiracje społeczności lokalnej.

W zakresie kultury powyższy dokument informuje, że w Lipowej działa wyłącznie Gminna Biblioteka Publiczna, która jest samodzielną jednostką organizacyjną instytucji kultury utrzymywaną z budżetu gminy. Posiada dwie filie w Leśnej i Twardorzeczce. W ramach działalności biblioteki prowadzone są m.in.: Dyskusyjny Klub Książki dla dorosłych, spotkania autorskie, warsztaty oraz liczne wystawy i konkursy (stacjonarnie i online). Ze względów lokalowych placówka wymaga rozbudowy i doposażenia. Do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, obok tradycji, muzyki i obrzędów ludowych Górali Podbeskidzia, można zaliczyć Śliwkę Żniwkę, którą uprawiano w przeszłości na obszarze gminy. W miesiącu sierpniu odbywają się dwudniowe Dni Śliwowej Gminy Lipowa z występami gwiazd polskiej estrady (od 2019 roku jako impreza masowa) – z promocją lokalnych artystów, wyrobów (w tym: przetworów ze śliwek) oraz rękodzieła ludowego. Pozostałe działania w obrębie kultury to również Dożynki Gminne, Dni Seniora, Dzień Dziecka i inne wydarzenia i imprezy organizowane na terenie całej gminy. Gmina Lipowa dbając o zachowanie tradycji oraz lokalnej kultury ludowej wspiera działalność kulturalną organizacji pozarządowych, w tym Koła Gospodyń Wiejskich, Klub Seniora, świetlice dla dzieci i młodzieży (pozaszkolne) oraz Regionalny Zespół Pieśni i Tańca „Lipowianie”.

Strategia rozwoju w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego zakłada:

- przebudowę, remont i adaptację zdegradowanego budynku po byłej plebanii przy Parafii Św. Bartłomieja w Lipowej na Centrum Usług Społecznościowych wraz z zagospodarowaniem przyległego terenu i zakupem niezbędnego wyposażenia – **co zostało zrealizowane**,
- rozbudowę, doposażenie, cyfryzację i digitalizację zasobów Gminnej Biblioteki Publicznej w Lipowej – **w 2023 r. rozpoczęto remont zabytkowego budynku przy pl. F. Sznajdrowicza w celu zagospodarowania go na funkcję biblioteki**,
- zwiększanie atrakcyjności i różnorodności oferty kulturalnej, w tym organizacja warsztatów, zajęć i wydarzeń kulturalnych,
- rozwój e-informacji turystycznej i kulturalnej,
- rozwój i promocja zrównoważonej turystyki i kultury,
- promocja i wzrost rozpoznawalności niematerialnego dziedzictwa kulturowego: „Śliwkowa Lipowa”,
- wsparcie wykorzystania endogenicznego potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego na rzecz rozwoju marek i produktów kulturowych i turystycznych,
- odnowę i utrzymanie zabytków i obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego oraz promocja ich walorów.

Dokument wskazuje także, że obszar gminy zagrożony jest postępującą degradacją zasobów kulturowych. Stan ten spowodowały niekorzystne zmiany urbanizacyjne zniekształcające obraz historycznego regionalizmu krajobrazowego. Wiele obiektów w rejonach zabudowy siedliskowej wsi zostało wyburzonych i przebudowanych, zaś duża liczba budynków (zwłaszcza opuszczonych lub nieużytkowanych) jest w złym stanie technicznym. Tendencja do eliminowania zabudowy tradycyjnej, miała w obrębie poszczególnych wsi charakter żywiołowy, a jej nasilenie przypadało na lata 1960-1980. W miejscach wyburzonych obiektów zabytkowych lokalizowano nowe inwestycje – najczęściej dominujące skalą, realizowane według typowych projektów przeznaczonych dla układów miejskich, o formach obcych w tradycji budowlanej regionu. Wśród zachowanych w terenie zabytków przeważającą część stanowią przykłady tradycyjnej zabudowy pochodzącej z I i II ćw. XX wieku oraz nieliczne już budynki powstałe w I i II poł. XIX wieku. Pierwotnie tradycyjne budynki mieszkalne i inwentarskie były charakterystyczne dla zabudowy siedliskowej. Obecnie występują one zazwyczaj w rozproszaniu. Pomimo, iż w porównaniu z przeszłością jest ich stosunkowo mało, to jednak właśnie one decydują o indywidualnym charakterze i tożsamości opisywanego terenu.

5.2. Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipowa tom I i II przyjęte uchwałą nr XLVI/256/14 Rady Gminy Lipowa z dnia 16 czerwca

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy to dokument planistyczny, który określa główne cele i zasady dotyczące zagospodarowania obszaru gminy. Jego celem jest zapewnienie racjonalnego i zgodnego z zasadami zrównoważonego rozwoju terenów gminy. Jest dokumentem strategicznym i służy jako podstawa do opracowania bardziej szczegółowych planów zagospodarowania przestrzennego dla konkretnych obszarów gminy.

Obowiązujące studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Lipowa składa się z dwóch tomów. W studium określono m.in.

- Rozwój gospodarczy gminy przy wykorzystaniu sprzyjających warunków i szans jakie stwarza:
 - położenie gminy - może być potencjałem rozwojowym pod warunkiem zrównoważonego wykorzystania możliwości płynących z niezdegradowanego i czystego środowiska naturalnego,
 - wyjątkowo cenny potencjał przyrodniczo – krajobrazowy,
 - wolna siła robocza, ludzie z inicjatywą, pasją, pomysłem,
 - istniejący potencjał - obiekty rekreacyjne i sportowe, placówki oświatowe, opiekuńcze i kulturalne,
 - zasoby kulturowe,
 - kultywowanie i propagowanie tradycji ludowej,

- obiekty agroturystyki.
- Ochronę walorów krajobrazowych gminy poprzez:
 - utrzymanie zasięgu istniejących zespołów leśnych oraz terenów użytków do nich przylegających,
 - utrzymanie terenów otwartych stanowiących otoczenie punktów i ciągów widokowych,
 - ograniczenie rozwoju zabudowy wzdłuż granic zespołów leśnych i położonych w ich bezpośrednim sąsiedztwie oraz w terenach wybitnie eksponowanych w krajobrazie,
 - **kontrolowaną lokalizację urządzeń i nośników informacyjnych w tym reklam.**
- **Ochronę wartości kulturowych związana z występującymi na obszarze gminy zespołami i obiektami zabytkowymi, wiążąca się z utrzymaniem tych wartości dla przyszłych pokoleń, zapewniająca atrakcyjności gminy .**

Generalne ustalenia polityki w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej dotyczą w szczególności:

- objęcia stałą ochroną wszystkich zespołów zabytkowych oraz pojedynczych obiektów i elementów zabytkowych, które z racji posiadanej rangi historycznej i wartości winne być zachowane dla następnych pokoleń,
- zachowania ich naturalnego otoczenia, tj. zarówno układów i założeń urbanistycznych, jak i zieleni towarzyszącej,
- objęcia stałą ochroną miejsc upamiętniających ważne wydarzenia historyczne,
- właściwego wykorzystania obiektów zabytkowych w dostosowaniu do aktualnych potrzeb w sposób nie kolidujący z ich charakterem i stanowiący zagrożenia dla konstrukcji i substancji kulturowej,
- przestrzegania zasad ochrony stanowisk archeologicznych zgodnie z ustalonymi przepisami odrębnymi stanowiącymi uwarunkowania dla inwestowania w rejonie ich występowania,
- opracowania dokumentacji historycznych dla poszczególnych zespołów i obiektów zabytkowych jako podstawy dla kreowania nowej, przebudowywanej i dostosowywanej do współczesnych wymogów istniejącej zabudowy,
- uzupełniania i korygowania gminnej ewidencji obiektów zabytkowych i innych dokumentacji historycznych.

5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

W § 8. Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego oraz dóbr kultury współczesnej i krajobrazu miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego wskazano obiekty i obszary przeznaczone do ochrony. Wprowadzono strefę bezpośredniej ochrony konserwatorskiej zespołu kościelnego wraz z otoczeniem, obejmującą: kościół parafialny

p.w. św. Bartłomieja, plebanię, budynek gospodarczy przy plebani, cmentarz rzymsko – katolicki z kaplicą, aleja dojazdowa ze starodrzewem, zlikwidowany cmentarz przykościelny, budynek d. nr 353 w otoczeniu przykościelnym, budynek parafialny d. nr 166 (katechetka) w otoczeniu przykościelnym, budynek d. nr 9 (tzw. „Stara Gmina”) w otoczeniu przykościelnym. Dla obszaru objętego strefą ustalono się:

- 1) ochronę i pielęgnację zabytkowych układów zieleni i starodrzewu,
- 2) zachowanie zabytkowych placów, alei,
- 3) zakaz rozbudowy i nadbudowy budynków,
- 4) dopuszcza się remonty lub przebudowę budynków zabytkowych przy uwzględnieniu następujących zasad:
 - a) zachowanie istniejących kształtów dachów (dwuspadowe, wielospadowe) oraz spadków dachów,
 - b) zachowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych lub odtworzenia ich z materiałów współczesnych;
 - c) stosowanie barw odtwarzających kolorystykę oryginalną oraz materiałów o kolorystyce oryginalnej,
 - d) zachowanie istniejących elementów zabytkowego detalu dekoracyjnego.

Poinformowano także o konieczności uwzględnienia zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Nadto, wyznaczono się strefy pośredniej ochrony konserwatorskiej:

- 1) „B1” – zespół zabudowy folwarcznej zawierający dwa budynki mieszkalne, browar, kuźnię i oborę,
- 2) „B2” – zespół podworski zawierający dom mieszkalny, budynek inwentarski, oborę, fragment parku.

Dla obszarów objętych strefą ustalono:

- 1) ochronę i pielęgnację zabytkowych układów zieleni i starodrzewu,
- 2) zachowanie zabytkowych placów, alei,
- 3) zakaz nadbudowy budynków,
- 4) nakaz zachowania istniejących kształtów dachów oraz spadków dachów – dotyczy obiektów zabytkowych,
- 5) zakaz realizacji elewacji z tworzyw sztucznych,
- 6) nakaz pokrycia dachów dachówką ceramiczną, dachówką cementową, blachą dachówkową, gontem drewnianym lub blachą gontopodobną,
- 7) nakaz realizacji ogrodzeń ażurowych przy użyciu materiałów naturalnych - np. drewno, kamień, żywopłot lub siatki ogrodzeniowej;
- 8) przy wymianie stolarki okiennej i drzwiowej - nakaz stosowania stolarki o pierwotnych podziałach; należy zachować gabaryty, kształt, istniejące wnęki okienne, kolorystykę stolarki oryginalnej oraz detal architektoniczny elewacji.

W omawianym dokumencie objęto ochroną konserwatorską obiekty włączone do Gminnej Ewidencji Zabytków w 2013 r. i ustalono:

- 1) zakaz likwidacji krzyży, figur, kapliczek przydrożnych i sąsiadującej z nimi zieleni oraz obiektu zapory przeciwpancernej,

- 2) nakaz konserwacji, restauracji, rewaloryzacji obiektów wymienionych w pkt.1 oraz pielęgnacji zieleni z nimi sąsiadującej;
- 3) dopuszcza się remonty lub przebudowę budynków zabytkowych przy uwzględnieniu następujących zasad:
 - a) zachowanie istniejących kształtów dachów (dwuspadowe, wielospadowe) oraz spadków dachów,
 - b) zachowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych lub odtworzenia ich z materiałów współczesnych;
 - c) stosowanie barw odtwarzających kolorystykę oryginalną oraz materiałów o kolorystyce oryginalnej,
 - d) zachowanie istniejących elementów zabytkowego detalu dekoracyjnego
- 4) dopuszcza się rozbudowę budynków w przypadku gdy rozbudowa nie spowoduje obniżenia wartości zabytkowej i architektonicznej obiektu, przy uwzględnieniu następujących zasad:
 - a) możliwość zwiększenia powierzchni zabudowy budynku maksymalnie o 15%, w okresie obowiązywania planu,
 - b) dopuszcza się dostosowanie konstrukcji dachu do budynku po rozbudowie z zachowaniem kształtu dachu (dwuspadowe, wielospadowe) oraz spadku dachu jak na budynku rozbudowywanym,
 - c) na części rozbudowywanej stosowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych lub odtworzenia ich z materiałów współczesnych,
 - d) stosowanie barw odtwarzających kolorystykę oryginalną oraz materiałów o kolorystyce oryginalnej budynku rozbudowywanego;
- 5) zakaz nadbudowy budynków;
- 6) nakaz realizacji ogrodzeń ażurowych przy użyciu materiałów naturalnych - np. drewno, kamień, żywopłot lub siatki ogrodzeniowej w granicach działek budowlanych, na których znajdują się obiekty wymienione w ust. 6;
- 7) przy wymianie stolarki okiennej i drzwiowej - nakaz stosowania stolarki o pierwotnych podziałach; należy zachować gabaryty, kształt, istniejące wnęki okienne, kolorystykę stolarki oryginalnej oraz detal architektoniczny elewacji;
- 8) zakaz lokalizacji wolnostojących nośników reklamowych w promieniu 15 m od obiektu. Wskazano również do ochrony stanowiska archeologiczne, dla których ustalono:
10. Dla ochrony zabytków archeologicznych wyznacza się strefę ochrony archeologicznej „OW” o promieniu 40 m, zgodnie z rysunkiem planu.
11. Dla strefy „OW” ustala się zakaz prowadzenia działań niszczących, w szczególności: głębokiej orki, prac wybiórczych i niwelacyjnych.
12. W obrębie strefy „OW” oraz zabytków archeologicznych zabudowa i zagospodarowanie terenów wymaga uwzględnienia zapisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

5.4. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Lipowa składająca się z sześciu sołectw: Lipowej, Leśnej, Siennej, Słotwiny, Ostrego, Twardorzeczki położona jest na terenie Parku Krajobrazowego Beskidu Śląskiego u podnóża szczytu Skrzyczne (1257 m n. p. m.). Większość powierzchni gminy zajmują lasy stanowiące własność Skarbu Państwa w zarządzie Lasów Państwowych.

5.4.1. Zarys historii obszaru gminy

Lipowa wieś nazwana, iż tam w tym miejscu najpierwszy tameczny poddany chałupę sobie z drzewa lipowego zbudował i tę chałupę jego lipową nazwano, a potem od tej chałupy wieś Lipowa osadzona i przezwana.

Leśna wieś, ta na miejskim gruncie zasadzona jest, gdyż tam na tym miejscu leśni miejscy pola swoje miewali, pilnując lasu naonczas nazwanego Kabatu miejskiego i dom swoje oni sobie najpierw zbudowali, poddawszy się pod farę radzichowską, iż im blisko do kościoła było chodzić niż przez las do miasta. Która od leśnych i Leśnej rzeki nazwana, iż przez las miejski płynęła.

Sienna nazwana, iż tam siana najwięcej mieszczanie żywieccy robili po koniec lasa swego Kabata i do nich to pole należało i Siennym Polem to nazwali. Skąd ta wieś do fary żywieckiej należy i kiermasz z miastem odprawuje wesle dawnej posesyjej miejsca, choćby do radzichowskiej bardziej jej przystało.

Słotwina od słodkich jagód albo trześni tam rodzących się i tam wiele będących drzew nazwana.

Ostre wieś, iż pod górą przykrą i ostrą obsadzona jest i góra nad nią Ostre się zowie.

(Komoniecki A., *Chronografia albo dziejopis żywiecki*, 1987).

Lipowa, jedna z najstarszych osad żywieckich, powstała pod koniec XIII wieku i związana była z rodem Radwanitów. Pierwsza wzmianka o Lipowej pojawiła się w 1242. Według źródeł, pierwszy kościół w Lipowej był drewniany i został wymieniony w spisach Świętopietrza z lat 1346 - 1358. Jan Długosz natomiast wspomniał o parafii w „Liber beneficiorum” w latach 1470 - 1480. Osadnicy z regionów, takich jak dolina Wisły, Śląsk i Orawa, przybyli na tereny obecnej gminy. Karczowali lasy na stokach gór i zamieszkiwali zręby, przekształcając je w pola uprawne i pastwiska. Ziemia jednak nie była zbyt urodzajna, dlatego na terenach gminy dominowało pasterstwo. W wieku XV obszar zasiedlili Wołosi, którzy zajmowali się głównie pasterstwem i hodowlą. Od XV wieku na terenach Żywiecczyny stopniowo rozwijała się gospodarka folwarczna, która trwała aż do początku XX wieku. W 1608 roku z majątku Komorowskich wyodrębniono osobne Państwo Żywieckie. W skład państwa weszło jedno miasto i 23 wsie, w tym również Lipowa, gdzie Mikołaj Komorowski założył folwark rolniczo-spożywczy.

Folwark powstał na ziemi zabranej chłopom lipowskim, do której dołączono pięć roli rolników z Pietrzykowic. W 1715 roku folwark ten został rozszerzony o Pietrzykowice, Słotwinę, Ostre, Starą Leśną i Nową Leśną, które stanowiły klucz lipowski składający się z "91 dymów" (gospodarstw), czyli około 400 mieszkańców. W tym czasie Lipowa miała "20,5 ról". Według Filipa Sulimierskiego, w "Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego..." (wydanym w 1884 roku), większy obszar posiadłości liczył 673 roli ornej, 142 łąki i ogrody, 66 pastwisk oraz 3737 lasu. W 1869 roku było tam 216 chat i 1732 mieszkańców, a w 1880 roku liczba mieszkańców wzrosła do 1866. Na początku XIX wieku Żywiecczyzna była regionem, gdzie intensywnie pozyskiwano i przetwarzano rudy żelaza w hucie w Węgierskiej Górze. Transport rudy odbywał się z wsi Lipowa przez Ostre i Radziechowy. Głównie w warstwach istebniańskich w okolicach Lipowej, Słotwiny i Góry Palenicy znajdowały się złoża silnie żelazistych piaskowców i zlepieńców. W XIX wieku na tym obszarze rozwinięta była również produkcja sera szwajcarskiego. Był wyrabiany na dużą skalę - rocznie nawet do 1500 cetnarów - w Dankowicach, Lipowej i Słotwinie.

5.4.2. Krajobraz kulturowy

Na kształt krajobrazu kulturowego gminy miały wpływ nie tylko wydarzenia historyczne i uwarunkowania przyrodnicze, ale także przemiany społeczne związane głównie z uwłaszczeniem chłopów. Istotnym elementem historycznego krajobrazu kulturowego poszczególnych sołectw było budownictwo drewniane. Architektura murowana stanowiła znikomy procent wszystkich zabudowań, które koncentrowały się wokół głównych ulic. Zdecydowana większość budynków mieszkalnych sytuowana była szczytowo do drogi, natomiast budynki gospodarcze stawiano w głębi działek. Najlepiej zachował się układ przestrzenny Siennej. W pozostałych sołectwach widoczne się nawarstwienia historyczne oraz współczesne. Na terenie gminy ze względu na nieograniczone zasoby i umiejętność obróbki dominowała konstrukcja zrębowa. Dachy były dwuspadowe, kryte gontem. Chałupy najczęściej były jednoizbowe z częścią gospodarczą. Według hrabiego Ludwika de Laweaux (żyjącego w latach 1808-1840), którego cytuje Zdzisław Dzikowski w publikacji *Z dziejów Siennej*, wynika, że „mieszkania góralskie są to pałace, w porównaniu z lepiankami włościan płaskiego kraju. Nie masz tu stodół chruścianych, a tem mniej takichże mieszkalnych domów, wszystkie stajnie i chlewy są z drzewa i pokryte gontami. Dachy budują wysokie, ściany zwykle dają z okrągłego drzewa grubości 12-15 cali mającego. Ciepłe też są ich mieszkania, choć tylko szpary mają tęgo mchem ubite, a zewnątrz ani wewnątrz gliną nie wylepiane. Piękniejszymi jednak na oko być by mogły, gdyby wylepione, wybielonei kominami zaopatrzone były”. W 1905 r. wydano zarządzenie o obowiązku budowania przewodów kominowych, co przyczyniło się do rozbiórek wielu obiektów ich nieposiadających. Większość zachowanej zabudowy drewnianej pochodzi z początku XX w.

Stan zachowania dawnej struktury osadniczej należy określić jako dostateczny i wymagający podjęcia pilnych działań skierowanych na poprawę stanu, adaptację,

rewaloryzację obiektów oraz edukację opiekunów. Należy zachowywać elementy dawnego rozplanowania wsi, dbać o jej pierwotną strukturę i utrzymywać zapisane w krajobrazie obiekty. Poszczególne obiekty mają znaczenie nie tylko jako pojedyncze dzieło architektury, ale jako przede wszystkim element większej kompozycji w krajobrazie. Ochrona powinna wykraczać poza skalę pojedynczego obiektu architektonicznego.

5.4.3. Zabytku nieruchome

Największe znaczenie w kontekście dziedzictwa kulturowego w gminie ma zespół kościelny z kościołem św. Bartłomieja, wokół koncentrowało się życie wsi. Na zespół kościelny składa się kościół pw. św. Bartłomieja, dawna plebania, budynek gospodarczy przy plebanii, budynek d. domu ludowego, organistówka ob. dom przedpogrzebowy, dom parafialny, cmentarz z aleją, dawny cmentarz przykościelny.

Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja wzniesiony w 1986 r., konsekrowany w 1904 r. Wybudowany w miejscu dawnego kościoła konstrukcji drewnianej poświęconej w 1509 r. W kościele znajdował się tryptyk z ok. 1540 r. przedstawiający św. Rodzinę, św. Bartłomieja, św. Jana Chrzciciela, sceny Męki Pańskiej oraz Ostatnią Wieczerzę, który został przeniesiony do obecnego kościoła. Kościół murowany z cegły i kamienia. Posadowiony na fundamencie kamiennym, ściany oszkarpowane. Jednonawowy z czworoboczną wieżą na froncie. Elewacje ceglane, nadproża w otworach okiennych akcentowane tynkiem. Sklepienia w prezbiterium i kruchcie krzyżowe. W nawie i nad chórem sklepienie krzyżowe na gurtach. Więźba dachowa drewniana konstrukcji krokwiowo-jętkowej. Wzniesiony na planie wydłużonego wieloboku z zakrystią od północy. Nad wejściem dekoracja stiukowa i data R.P. 1896 r. W prezbiterium witraże wykonane wg projektu Karola Maszkowskiego wykonane w 1910 r., w nawie witraże o motywach geometrycznych wykonane w 1928 r. w Zakładzie Przemysłu Szklanego S.A. w Krakowie. W zakrystii witraż z wizerunkiem Matki Boskiej wykonany w l. 20. XX w. w Wytwórni Witrażów Industria zaprojektowany przez S. W. Matejkę. Wyposażenie kościoła neogotyckie z XIX w., ołtarze: główny z rzeźbionymi figurami Chrystusa, św. Jana i Apostołów, boczne ze współczesnymi obrazami. Ambona drewniana, neogotycka.

Kościół wpisany do rejestru zabytków wraz z wyposażeniem wewnętrznym, terenem przykościelnym oraz budynkiem plebanii i zabudowaniami gospodarczymi w granicach działki 3705.

Zespół kościelny w Lipowej

Kościół pw. św. Bartłomieja w Lipowej

Dawna plebania przy kościele św. Bartłomieja w Lipowej po kompleksowym remoncie Wzniesiona w konstrukcji murowanej na planie wydłużonego prostokąta na kamiennej podmurówce w 1896 r.

Dom parafialny przy kościele św. Bartłomieja w Lipowej wzniesiony k. XIX w. w konstrukcji murowanej. Podmurówka w tynku odciganym. Elewacje tynkowane z dekoracją ramowo-płycinową wykonaną z cegły. Okna skrzynkowe. Dach kopertowy kryty eternitem. Od strony wschodniej wydątny ganek kryty daszkiem naczółkowym. Budynek przeznaczony do kompleksowego remontu i adaptacji.

Dom ludowy przy kościele św. Bartłomieja w Lipowej wzniesiony w konstrukcji murowanej. Złożony z dwóch brył: szczytowej do placu i kalenicowej. Elewacje części szczytowej tynkowane z dekoracją ramowo-płycinową i płyciną po dacie powstania. Druga część tynkowana bez dekoracji. Stolarka okienna i drzwiowa wtórna. Dachy dwuspadowe kryte dachówką. Budynek w trakcie remontu i adaptacji na cele biblioteki gminnej.

Organistówka przy kościele św. Bartłomieja w Lipowej (obecnie dom przedpogrzebowy) Wzniesiona na planie wydłużonego prostokąta na kamiennej podmurówce z ceglany wieńcem. Elewacje tynkowane z dekoracją ramowo-płycinową wykonaną z cegły. Ceglane parapety, ceglany gzyms międzykondygnacyjny, wydane potynkowane nadproża. Kryty dachem dwuspadowym z blachą dachówkową.

Cmentarz przy kościele pw. św. Bartłomieja w Lipowej założony w 1875 r.

Aleja drzew przy cmentarzu w Lipowej.

Murowana kaplica wzniesiona przez gminę w 1900 r. z materiału pozostałego po budowie kościoła w Lipowej na prośbę mieszkańców Słotwiny. Jednonawowa o długości 10 m, szerokości 4,5 m i wysokości 4 m z wieżą na froncie, zamknięta absydą. Niepotynkowana, zwieńczona profilowanym gzymsem. Okna w ścianach bocznych zamknięte ostrołukowo, otwór drzwiowy główny zamknięty łukiem odcinkowym, tak samo jak otwory okienne w wieży. Na froncie cztery pilastry. We wnętrzu znajduje się ołtarz (prawdopodobnie ze starego kościoła w Lipowej pochodzący z 1850-1866 r.) z obrazem Matki Boskiej Częstochowskiej, krzyż z tabliczką INKZ, obraz św. Barbary, obraz św. Andrzeja, obraz Michała Archaniola, feretrony z obrazem: Matki Bożej Nieustającej Pomocy, Matki Bożej Częstochowskiej, Serca Jezusa i Serca Maryi; figura Matki Bożej Niepokalanej, krzyż używany w czasie plenerowej Drogi Krzyżowej, zabytkowe stacje Drogi Krzyżowej z kościoła, zabytkowe konfesjonały, dzwon na wieży z 1908 r. Zabytkowa fisharmonia z kaplicy znajduje się na plebanii. Pierwotnie przed kaplicą rosły dwie zabytkowe lipy (objęte ochroną konserwatorską), które zostały usunięte.

Obiektami, które miały wpływ na kształtowanie się Lipowej były folwarki, z których do dzisiaj zachowały się dwa: Lipowa i Jastrząbka:

Pierwsze wzmianki na temat folwarku lipowskiego pochodzą z 1608 r. Założycielem miał być Mikołaj Komorowski (syn zmarłego już Krzysztofa Komorowskiego), który właścicielem majątku był przez szesnaście lat. W 1624 r. przeszedł on w posiadanie królowej Konstancji, żony Zygmunta III Wazy. Po jej śmierci majątek odziedziczyły jej dzieci: Jan Kazimierz, Aleksander, Karol Ferdynand i Anna Katarzyna Konstancja. Od 1655 r. wyłącznym właścicielem majątku był Jan Kazimierz. W 1676 r. właścicielem folwarku stała się rodzina Wielopolskich, która w 1672 r. zgłosiła chęć zakupu posiadłości. W rękach rodziny Wielopolskich folwark przetrwał do 1838 r., kiedy przeszedł na własność Karola Ludwika Habsburga. W 1847 r. Albrecht Fryderyk syn Karola Ludwika utworzył Dyрекcję Dóbr Żywieckich, która objęła folwark lipowski. Po śmierci Albrechta Fryderyka właścicielem dóbr żywieckich został Karol Stefan Habsburg, który zarządzał majątkiem do wybuchu II Wojny Światowej. W 1919 r. majątek został przejęty przez Przymusowy Zarząd Państwowy. W 1924 r. Karol Stefan Habsburg odzyskał utracony majątek. W tym samym roku część majątku (w którą wchodziły lipowskie folwarki tj. Lipowa, Gwizdałówka, Jastrząbka) przekazał Polskiej Akademii Umiejętności. Zabudowania gospodarcze były wówczas w dobrym stanie. Oprócz pomieszczeń inwentarskich budowano również budynki mieszkalne. W centralnym punkcie otoczony stodołami, magazynami i ogrodem był dworek dla zarządcy. Majątek lipowski należał do Polskiej Akademii Umiejętności do 31 grudnia 1951 r.

Obecnie zachowane są budynki, które w 1923 r. pełniły funkcję: dom mieszkalny zarządcy, dom mieszkalny rządcy, budynek gospodarczy który mieścił lokal na przyrządzanie paszy dla

bydła, domek na wagę, stajnię dla koni, oraz późniejszy budynek gospodarczy.

Dom mieszkalny rządcy w założeniu folwarcznym Lipowa.

Dom mieszkalny w założeniu folwarcznym Lipowa.

Budynek gospodarczy który mieścił lokal na przyrządzanie paszy dla bydła, domek na wagę, stajnię dla koni w założeniu folwarcznym Lipowa.

Budynek gospodarczy w założeniu folwarcznym Lipowa.

Dom mieszkalny w folwarku Jastrząbka wchodzący w skład majątku lipowskiego.

Jałownik w folwarku Jastrząbka wchodzący w skład majątku lipowskiego.

5.4.4. Zabytki ruchome

Na terenie sołectw Lipowa, Leśna i Sienna występują liczne kapliczki, figury i krzyże przydrożne. Stanowiące przykład sztuki ludowej powstawały najczęściej w XIX w. Stawiano je w podziękowaniu za odzyskanie zdrowia lub wysłuchanie prośb. Wokół kapliczek sadzono zielen opiekunczą, która bezpowrotnie znika. Kapliczki natomiast są odnawiane w sposób nieprawidłowy, który prowadzi do degradacji materiału – najczęściej kamienia. Najliczniejszy zespół kapliczek i krzyży występuje w Siennej. Najstarsza kapliczka przydrożna pochodzi z 1811 r. (kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego).

Kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego z 1811 r. w Sienne wykonana z kamienia piaskowcowego składająca się figury Jezusa Nazareńskiego i postumentu w formie filara. Na głowicy data powstania: 1811 r., na architrawie inskrypcja informująca o fundatorach: Agnieszka i Stanisław Habdas. Kapliczka otoczona kutym ogrodzeniem. Przy kapliczce pierwotnie rosły dwie lipy.

Kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej z 1871 r. wykonana z kamienia piaskowcowego. Figura Matki Bożej umieszczona na kanelowanej kolumnie. Ufundowana przez pana Manciniaka. Pierwotnie zlokalizowana wśród zieleni opiekuńczej – dwóch lip, które mieszkańcy Siennej uznawali za święte.

Kapliczka słupowa z figurą Najświętszej Marii Panny Kapliczka słupowa z figurą Najświętszej Marii Panny wykonana z kamienia piaskowcowego. Składa się z postumentu w formie czworościennego słupa z gzymsem i figury. Współcześnie pokryta warstwami malarskimi. Na postumencie data 1818 r. jednakże, zgodnie z informacją z karty gminnej ewidencji zabytków z 2013 r. i w związku z przekazami ustnymi istnieje

prawdopodobieństwo, że figura jest wcześniejsza – z 1797 r. Prawdopodobnie także rosła w otoczeniu dwóch lip. W 2007 r. kapliczka uległa uszkodzeniu i została poddana remontowi.

Krzyż przydrożny w Lipowej wykonany z kamienia piaskowcowego składająca się z postumentu w formie czworobocznego dwuczęściowego słupa z bazą i krzyża z figurą ukrzyżowanego Jezusa. Na postumencie w dolnej części napis fundacyjny „Zfundowali Jan i Regina Caputowie 1882 r.” Nad profilowany gzymsem płycina z płaskorzeźbą Matki Boskiej. Całość wieńczy krzyż z figurą Jezusa i kartuszem na szczycie.

Kapliczka słupowa w Lipowej wykonana z kamienia piaskowcowego składająca się figury św. Jana Nepomucena i postumentu w formie czworobocznego słupa z płyciną. Na postumencie data powstania: 1871 r. Kute zadaszenie zwieńczone krzyżem. Przy kapliczce rośnie zieleń opiekuńcza w postaci dwóch lip.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na terenie gminy Lipowa funkcjonują dwie prawne formy ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków i ochrona w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

- Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie gminy prowadzi Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków w formie odrębnych ksiąg dla zabytków nieruchomych; ruchomych; archeologicznych.
- Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z **urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.**
- Do rejestru wpisuje się zabytek ruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków **na wniosek właściciela tego zabytku.**
- Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej.

- Prowadzenie prac przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków wymaga uzyskania stosownego pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Do rejestru zabytków wpisane są następujące zabytki ruchome i nieruchome:

1. **Kościół parafialny pod wezwaniem św. Bartłomieja** wraz z wyposażeniem wnętrza, terenem przykościelnym oraz budynkiem plebanii i zabudowaniami gospodarczymi w granicach parceli: 3705 pod numerem **A-608/89** decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 5.10.1989 r. sygn. Kl.IV-5340/13/89.
2. **Cmentarz rzymsko-katolicki** w granicach działki nr 3693 pod numerem **A-615/89** decyzją Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 18.10.1989 sygn. Kl.IV-5340/22/89.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Gmina Lipowa rozpoznała zasoby lokalnego dziedzictwa i prowadzi zaktualizowaną w 2023 r. Gminną Ewidencję Zabytków, która zawiera:

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
L-1	Lipowa	Brzeziny 15 (d. 378)	dom murowany	5477/1
L-2	Lipowa	Brzeziny 44 (d. 229)	dom murowany	5348/1
L-3	Lipowa	Brzeziny 106 (d. 360)	chałupa drewniana	4802
L-4	Lipowa	Chabrów 2	budynek mieszkalno-gospodarczy	3208
L-5	Lipowa	Dworska 77 (d. 1)	zespół folwarczny Lipowa	687, 687, 689/1, 682/1, 684/1, 685/1, 709/2, 710/1, 5492/1
L-6	Lipowa	Dworska 77 (d. 1)	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym	689/1

			Lipowa	
L-7	Lipowa	Dworska 77 (d. 1)	budynek gospodarczy w zespole folwarcznym Lipowa	687
L-8	Lipowa	Dworska 77 (d. 1)	dom w zespole folwarcznym Lipowa	709/2
L-9	Lipowa	Dworska 77 (d. 1)	dom rządcy w zespole folwarcznym Lipowa	687
L-10	Lipowa	Jana Pawła II 14 (d. 274)	dom murowany	3063
L-11	Lipowa	Jana Pawła II	zespół folwarczy Jastrząbka	550/1, 550/4
L-12	Lipowa	Jana Pawła II	park w zespole folwarcznym Jastrząbka	550/1, 550/4
L-13	Lipowa	Jana Pawła II 121	dom w zespole folwarcznym Jastrząbka	550/1
L-14	Lipowa	Jana Pawła II 125	jałownik w zespole folwarcznym Jastrząbka	550/4
L-15	Lipowa	Jana Pawła II	stodoła w zespole folwarcznym Jastrząbka	550/4
L-16	Lipowa	Jaski 23 (d. 7)	leśniczówka murowana	5522
L-17	Lipowa	Jaski 50 (d. 104)	leśniczówka drewniana	5970
L-18	Lipowa	Lipowska przy nr 19	dom murowany	3206/8
L-19	Lipowa	Nadkościół 3 (d. 88)	dom drewniany	3234/4
L-20	Lipowa	Nadkościół 14 (d. 65)	dom drewniany	3740/1
L-21	Lipowa	Nadkościół 16	dom drewniany	3638/1
L-22	Lipowa	Podkościół 27 (d. 68)	dom murowany	3109/3
L-23	Lipowa	Podlas 4 (d. 263)	dom drewniany	1407/1
L-24	Lipowa	Skrzyczne	schronisko górskie	5688
OBIEKTY SAKRALNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
L-25	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza	zespół kościelny	3705, 3703, 3711, 3708/2, 3708/1, 3707, 3692, 3693, 3695/2, 3695/2, 3704, 3709
L-26	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza 8	kościół pw. św. Bartłomieja	3705
L-27	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza 6	plebania	3695/2
L-28	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza	budynek gospodarczy przy plebani	3695/2
L-29	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza 2	dom parafialny	3708/1
L-30	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda	dom ludowy	3707

		Sznajdrowicza 3		
L-31	Lipowa	pl. ks. Ferdynanda Sznajdrowicza 1	organistówka ob. dom przedpogrzebowy	3711
L-32	Lipowa	Błękitna	cmentarz rzymskokatolicki z kaplicą, starodrzewm, aleją, najstarszymi nagrobkami	3693
L-33	Lipowa	Błękitna	grobowiec rodziny Caputów na cmentarzu rzymskokatolickim	3693
L-34	Lipowa	Błękitna	kamienna figura serca Pana Jezusa na cmentarzu parafialnym	3693
L-35	Lipowa	Brzeziny przy nr 115	kapliczka słupowa z figurą św. Jana Nepomucena i zieleń opiekuńcza	5383
L-36	Lipowa	Dalii przy nr 1	kaplica	2536
L-37	Lipowa	Doliny Zimnika/Cisu	figura Jezusa	4455
L-38	Lipowa	Jana Pawła II/Lipowska/Doliny Zimnika	krzyż przydrożny	3227/1
L-39	Lipowa	Lipowska przy nr 147	kapliczka słupowa z figurą Jezusa i zieleń opiekuńcza	2399/2
L-40	Lipowa	Lipowska przy nr 183	kapliczka słupowa z przedstawieniem Matki Bożej i zieleń opiekuńcza	2199
L-41	Lipowa	Podlas/Pieczarkowa	kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej	953

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA NA OBSZARZE I W MIEJSCOWOŚCI	CHRONOLOGIA
L-42	Lipowa	110-48	4,1	okres nowożytny – ślad osadnictwa
L-43	Lipowa	110-48	5, 2	epoka kamienia – ślad osadnictwa okres nowożytny – ślad osadnictwa
L-44	Lipowa	110-48	6, 3	okres nowożytny – ślad osadnictwa
L-45	Lipowa	110-48	7,4	epoka kamienia – ślad osadnictwa okres nowożytny – ślad osadnictwa

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
LŚ-1	Leśna	św. Michała Archanioła 18	dom murowany	2409/1
LŚ-2	Leśna	św. Michała Archanioła 46 (d. 84)	dom murowany	2290/1
LŚ-3	Leśna	św. Michała Archanioła 64 (d. 124)	dom murowany	2105
LŚ-4	Leśna	św. Michała Archanioła 69 (d. 69)	dom murowany	410
LŚ-5	Leśna	św. Michała Archanioła 137 (d. 144)	dom murowany	1514/2
LŚ-6	Leśna	św. Michała Archanioła 137 (d. 144)	stodoła drewniano-murowana	1514/2
LŚ-7	Leśna	św. Michała Archanioła 170 (d. 272)	dom drewniany	1182/1
LŚ-8	Leśna	św. Michała Archanioła 176 (d. 61)	dom drewniany	1102
LŚ-9	Leśna	św. Michała Archanioła 181 (d. 66)	dom murowany	530
LŚ-10	Leśna	Żurawinowa 6 (d. 54)	dom drewniany	908

OBIEKTY SAKRALNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
LŚ-11	Leśna	Hiacyntowa 3	kaplica Matki Boskiej Wezwania Pańskiego	2370
LŚ-12	Leśna	św. Michała Archanioła	Kapliczka słupowa z figurą NMP	2136

LŚ-13	Leśna	św. Michała Archanioła przy nr 69	krzyż przydrożny kamienny	410
-------	-------	---	------------------------------	-----

ZABYTKI TECHNIKI				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
LŚ-14	Leśna	Sportowa	zaporą przeciwpancerna	1399

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA NA OBSZARZE I W MIEJSCOWOŚCI	CHRONOLOGIA
LŚ-15	Leśna	110-49	9, 1	pradzieje – ślad osadnictwa średniowiecze – ślad osadnictwa
LŚ-16	Leśna	110-49	10, 2	średniowiecze – ślad osadnictwa

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
O-1	Ostre	Bazyliowa 2 (d. 42)	dom drewniany	110/18
O-2	Ostre	Beskidzka 7 (d. 30)	dom drewniany	16/4

O-3	Ostre	Beskidzka 13 (d. 75)	dom drewniany	58
O-4	Ostre	Beskidzka 29 (d. 22)	dom drewniany	97/1
O-5	Ostre	Beskidzka 30 (d. 25)	dom drewniany	103/10
O-6	Ostre	Beskidzka 39 (d. 19)	dom drewniany	149
O-7	Ostre	Beskidzka 40 (d. 21)	dom drewniany	141/1
O-8	Ostre	Miętowa 21 (d. 69)	budynek gospodarczy drewniany	328/2
O-9	Ostre	Miętowa 21 (d. 69)	dom drewniany	328/2
O-10	Ostre	Rumiankowa 2 (d. 45)	dom drewniany	112/1

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
S-1	Sienna	Akacyjowa 2 (d. 48)	dom drewniany	184/2
S-2	Sienna	Cyprykowa 2 (d. 83)	dom murowany	906
S-3	Sienna	Kasztanowa 2 (d. 56)	chałupa	51
S-4	Sienna	Łączna 3 (d. 83)	budynek papierni murowany	507
S-5	Sienna	św. Jadwigi Śląskiej 5 (d. 64)	dom murowany	947
S-6	Sienna	św. Jadwigi Śląskiej 53 (d. 14)	dom murowany	750, 753
S-7	Sienna	św. Jadwigi Śląskiej 73 (d. 112)	dom drewniany	699, 698
S-8	Sienna	św. Jadwigi Śląskiej 203 (d. 107)	dom murowany	572/2

OBIEKTY SAKRALNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
S-9	Sienna	Jaśminowa	kapliczka z figurą Matki	427/5

		przy domu nr 1	Bożej z Dzieciątkiem	
S-10	Sienna	Łączna	krzyż z figurą Jezusa i zieleń opiekuńcza	370
S-11	Sienna	Olchowa	krzyż przydrożny z figurą Jezusa	758/1
S-12	Sienna	Leszczynowa na skrzyżowaniu z Łączną i Brzoskwiniową	kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej	171/3
S-13	Sienna	Św. Jadwigi Śląskiej	dzwonnica drewniana	659/3
S-14	Sienna	Św. Jadwigi Śląskiej	kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego	659/3
S-15	Sienna	Św. Jadwigi Śląskiej przy domu nr 103	kapliczka wnękowa z figurą Najświętszej Marii Panny	794/3
S-16	Sienna	Św. Jadwigi Śląskiej przy domu nr 68	Krzyż przydrożny z figurą Jezusa	563
S-17	Sienna	Wielidroga	Kapliczka wnękowa z figurą Jezusa i zieleń opiekuńcza	794/3

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
SŁ-1	Słotwina	ks. Jerzego Popiełuszki 8 (d. 107)	dom drewniany	1103
SŁ-2	Słotwina	ks. Jerzego Popiełuszki 67 (d. 14)	dom murowany	988/2
SŁ-3	Słotwina	ks. Jerzego Popiełuszki 172	dom drewniany	397/2
SŁ-4	Słotwina	Puszczyka przy nr 142	dom drewniany	605
SŁ-5	Słotwina	Sowy 3 (d. 92)	dom drewniany	820
SŁ-6	Słotwina	ks. Ferdynanda Sznajdrowicza 9 (d. 97)	dom drewniany	920/2
SŁ-7	Słotwina	Szczygła 7	dom drewniany	918/5

OBIEKTY SAKRALNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
SŁ-8	Słotwina	ks. Jerzego Popiełuszki 120	kaplica Najświętszego Serca Pana Jezusa	655

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA NA OBSZARZE I W MIEJSCOWOŚCI	CHRONOLOGIA
SŁ-9	Słotwina	110-48	1, 1	okres nowożytny – ślad osadnictwa
SŁ-10	Słotwina	110-48	2, 2	pradzieje – ślad osadnictwa
SŁ-11	Słotwina	110-48	3, 3	okres nowożytny – ślad osadnictwa

OBIEKTY ŚWIECKIE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT	NUMER DZIAŁKI
T-1	Twardorzeczka	Górska 59	dom drewniany	880
T-2	Twardorzeczka	Leśna 15	leśniczówka drewniana	1174/4
T-3	Twardorzeczka	Leśna 22	dom drewniany	898/6
T-4	Twardorzeczka	Leśna 28	dom drewniany	903
T-5	Twardorzeczka	Leśna 34	dom drewniany	905
T-6	Twardorzeczka	Topazowa 6	chałupa drewniana	589/1
T-7	Twardorzeczka	Złota 6	dom drewniany	496/2

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE				
NR KARTY	MIEJSCOWOŚĆ	NR OBSZARU	NR STANOWISKA NA OBSZARZE I W MIEJSCOWOŚCI	CHRONOLOGIA
T-8	Twardorzeczka	110-48	3, 1	okres nowożytny – ślad osadnictwa

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Gmina Lipowa składająca się z sołectwa Leśnej, Lipowej, Siennej, Słotwiny, Ostrego, Twardorzeczki dysponuje stosunkowo nielicznym materialnym dziedzictwem kulturowym. Ze względu na charakter osadniczy najistotniejszym elementem krajobrazu kulturowego jest zespół kościelny w Lipowej, zespoły folwarczne w Lipowej, domy konstrukcji drewnianej w Ostrem, Twardorzeczce i Słotwinie oraz zespół kapliczek w Siennej. Większość dziedzictwa kulturowego stanowi architektura wernakularna (ludowa, tworzona przez miejscowych budowniczych).

Stan zachowania poszczególnych elementów jest zróżnicowany. Bezzwłocznej troski wymaga architektura wernakularna, znajdująca się w najgorszym stanie zachowania, a także kamienne kapliczki (najstarsze elementy krajobrazu kulturowego) po licznych i nieprofesjonalnych przemalowaniach.

Zespół kościelny znajduje się pod należytą opieką, a jego stan zachowania ulega poprawie. Wyremontowana i zagospodarowana została dawna plebania wpisana do rejestru zabytków. Pozostałe obiekty wpisane do rejestru tj. kościół i budynek gospodarczy są utrzymywane zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Budynek dawnej organistówki przeszedł gruntowny remont pod nadzorem Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i został zagospodarowany jako dom przedpogrzebowy. Planowane jest również przeprowadzenie remontów dwóch kolejnych budynków tj. dawnego domu ludowego i domu parafialnego, dla których wykonano projekty uzgodnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Zespół folwarczny Lipowa składający się z budynku mieszkalnego zarządcy, budynku mieszkalnego, dwóch budynków gospodarczych znajduje się w dobrym stanie technicznym. Zachowały się najważniejsze elementy założenia.

W zespole folwarcznym Jastrząbka składającym się pierwotnie z domu mieszkalnego, jałownika i dwóch stodół nie zachowała się stodoła w południowej części założenia. Jednakże pojedyncze elementy znajdują się w stanie technicznym wymagającym podjęcia pilnych działań remontowych. Szczególnej uwagi wymaga park, który ulega stopniowej degradacji.

Cennym zasobem są kapliczki, które najliczniej zachowały się w Siennej tj. kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego z 1811 r. zlokalizowana przy dzwonnicy, kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej z 1871 r. zlokalizowana na skrzyżowaniu ulic Łącznej, Brzaskwiniowej i Leszczynowej. Przy obu kapliczkach nie zachowała się zieleń opiekuńcza, stanowiąca integralną część zabytków. Należy wspomnieć także o kapliczce św. Jana Nepomucena w Lipowej z 1871 r., a także kapliczce słupowej z figurą Najświętszej Marii Panny w Leśnej z 1818 r.

Najbardziej nietrwałym i nielicznym elementem dziedzictwa kulturowego są obiekty konstrukcji drewnianej, które w najlepszym stanie zachowane są w Ostrym, Słotwinie i Twardorzeczce – terenach o wysokich walorach krajobrazowych. Jest to grupa obiektów, które wymagają szczególnej troski, a ich zachowanie ma kluczowe znaczenie w kontekście krajobrazu kulturowego, z którym są silnie powiązane. Budynki konstrukcji drewnianej są nośnikiem wartości historycznej, myśli technicznej oraz umiejętności budowniczych. Posiadają regionalne cechy stylowe i rozwiązania konstrukcyjno-budowlane. Stanowią źródło wiedzy o technice i ówczesnej technologii. Jest to najmłodsza i najbardziej zagrożona zniszczeniem część lokalnego dziedzictwa.

Najlichnieszą grupę zabytków w gminie stanowią budynki mieszkalne. Najstarsze pochodzą z końca XIX w. W gminnej ewidencji zabytków zawarto postulaty konserwatorskie dotyczące zachowania i remontowania budynków, jednakże konieczne jest budowanie świadomości właścicieli w zakresie konserwacji, poprawy stanu technicznego, adaptacji i rewaloryzacji.

Poniżej przedstawiono analizę silnych i słabych stron gminy, a także ocenę szans i zagrożeń w kontekście dziedzictwa kulturowego.

SILNE STRONY GMINY LIPOWA	SŁABE STRONY GMINY LIPOWA
<ul style="list-style-type: none"> • Teren o wysokich walorach krajobrazowych i przyrodniczych, • Historia związana z rodziną Komorowskich i Habsburgów, • Uchwalone miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego, • Duża grupa kapliczek i przydrożnych, • Dobrze zachowane historyczne układy przestrzenne wsi, • Dobry stan zachowania najważniejszych obiektów zabytkowych, • Zachowane cenne dzieła sztuki sakralnej, • Zaangażowanie gminy w prowadzenie gminnej ewidencji zabytków, • Zaangażowanie gminy w ochronę i poprawę stanu technicznego i zagospodarowanie budynków zespołu kościelnego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak gminnego ośrodka kultury, • Niewystarczające środki finansowe na prowadzenie prac konserwatorskich i robót budowlanych przy zabytkach, • Samowolne i nieprawidłowe przeprowadzanie remontów domów mieszkalnych i kapliczek przydrożnych, • Niewystarczający stan wiedzy właścicieli i opiekunów o prowadzeniu remontów obiektów zabytkowych, • Usuwanie zieleni i brak pielęgnacji zieleni opiekuńczej przy kapliczkach i krzyżach przydrożnych, • Brak uchwały krajobrazowej wprowadzającej zasady umieszczenia urządzeń reklamowych na terenie wsi, • Brak ukierunkowania na rozwój turystyki kulturowej. • Brak publikacji dotyczącej historii gminy i jej rozwoju. • Nieuregulowana własność kilku obiektów zabytkowych. • Brak środków finansowych właścicieli obiektów na ich konserwację.

--	--

SZANSE DLA GMINY LIPOWA	ZAGROŻENIA DLA GMINY LIPOWA
<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost atrakcyjności gminy, • Zapewnienie ładu przestrzennego i zachowanie krajobrazu kulturowego, • Zwiększenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego, • Organizacja życia kulturowego i społecznego na podstawie lokalnego dziedzictwa kulturowego, • Nagradzanie i popularyzowanie dobrych praktyk, • Możliwość pozyskiwania środków do finansowania prac przy zabytkach z różnych źródeł, • Integracja społeczna, budowanie więzi, zachowanie lokalnej tożsamości, • Rozwój społeczno-gospodarczy. 	<ul style="list-style-type: none"> • Postępująca degradacja dziedzictwa kulturowego i krajobrazu kulturowego związana z przeprowadzaniem nieprawidłowych remontów obiektów zabytkowych, • Brak użytkowania obiektów zabytkowych powodujące przyspieszoną degradację i uszczuplenie zasobu dziedzictwa kulturowego, • Zabudowa obszarów o szczególnych walorach krajobrazowych, • Nieprawidłowe zagospodarowanie terenów wokół obiektów zabytkowych – usuwanie zabytkowej zieleni, utwardzanie powierzchni.

7. Założenia programowe

W ramach założeń programowych określono priorytety oraz kierunki mające na celu poprawę stanu zachowania zasobu zabytkowego w gminie do zrealizowania w latach 2024-2027.

Działania te skierowane są także na edukację mieszkańców w zakresie opieki nad zabytkami.

- Priorytet 1. Zachowanie krajobrazu kulturowego.
- Priorytet 2. Rewaloryzacja i konserwacja obiektów zabytkowych.
- Priorytet 3. Edukacja, budowa tożsamości kulturowej i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego.

1. Zachowanie krajobrazu kulturowego		
KIERUNKI	ZADANIA	PROPOZYCJA DZIAŁAŃ DO REALIZACJI
Ochrona zabytków	<ul style="list-style-type: none"> • Prowadzenie gminnej ewidencji zabytków 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Powiadomienie właścicieli zabytków o włączeniu zaktualizowanych kart adresowych do gminnej ewidencji zabytków. 2. Uzupełnianie i aktualizowanie informacji o obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków. 3. Udostępnienie kart adresowych (gminnej ewidencji zabytków) na stronie internetowej gminy. 4. Informowanie właścicieli obiektów o korzyściach płynących z objęcia zabytków ochroną prawną (indywidualnym wpisem do rejestru zabytków) najcenniejszych obiektów: <ul style="list-style-type: none"> • kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej przy skrzyżowaniu Łącznej, Brzoskwiniowej, Leszczynowej w Siennej • kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego przy

		<p>dzwonnicy w Siennej,</p> <ul style="list-style-type: none"> • kapliczka słupowa z figurą NMP przy św. Michała Archanioła w Leśnej • dawna piarnia w Siennej, <p>5. Doprowadzenie do wpisania do rejestru zabytków najcenniejszych obiektów.</p> <p>6. Gromadzenie archiwaliów ilustrujących dawny obraz gminy,</p>
2. Badanie, rewaloryzacja i konserwacja obiektów zabytkowych		
KIERUNKI	ZADANIA	PROPOZYCJA DZIAŁAŃ DO REALIZACJI
Rewaloryzacja i konserwacja obiektów zabytkowych	<ul style="list-style-type: none"> • Poprawa stanu zachowania zabytkowych obiektów 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeprowadzenie prac remontowych zabytkowego budynku zlokalizowanego przy pl. F. Sznajdrowicza 3 i wprowadzenie funkcji biblioteki gminnej. 2. Przeprowadzenie prac remontowych remontu budynku przy pl. F. Sznajdrowicza 2. 3. Przeprowadzenie prac remontowych kaplicy Najświętszego Serca Pana Jezusa w Słotwinie. 4. Przeprowadzenie prac konserwatorskich najcenniejszych i najbardziej zagrożonych zabytków ruchomych na terenie gminy (przynajmniej jednego w roku) np.: <ul style="list-style-type: none"> • kapliczka słupowa z figurą Matki Bożej przy skrzyżowaniu Łącznej, Brzoskwiniowej, Leszczynowej w Siennej • kapliczka słupowa z figurą Jezusa Nazareńskiego przy dzwonnicy w Siennej,

		<ul style="list-style-type: none"> • kapliczka słupowa z figurą NMP przy św. Michała Archanioła w Leśnej • kapliczka słupowa z figurą św. Jana Nepomucena w Lipowej. <ol style="list-style-type: none"> 5. Prowadzenie regularnych prac porządkowych na terenie zapory przeciwpancernej w Leśnej. 6. Kontynuowanie pozyskiwania środków z zewnętrznych źródeł na ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego. 7. Egzekwowanie zapisów miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego . 8. Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o aktualnych możliwościach pozyskiwania środków na ich remonty, oraz pomoc w sporządzaniu wniosków o środki na remont zabytku.
3. Edukacja, budowa tożsamości kulturowej i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego		
KIERUNKI	ZADANIA	PROPOZYCJA DZIAŁAŃ DO REALIZACJI

Edukacja	Zwiększenie świadomości społecznej dotyczącej wartości zabytkowej obiektów drewnianych oraz krajobrazu kulturowego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Udostępnienie na stronie internetowej gminy publikacji Narodowego Instytutu Dziedzictwa: <ul style="list-style-type: none"> • <i>Remont i utrzymanie domu drewnianego. Najkrótsza instrukcja obsługi.</i> • <i>Poradnik remontu i konserwacji historycznej stolarki okiennej.</i> • <i>Poradnik opiekuna domu drewnianego.</i> • <i>Ocena stanu technicznego zachowania budynku drewnianego.</i> • <i>Katalog projektów domów jednorodzinnych dla terenów wiejskich i podmiejskich województwa śląskiego.</i>
	Systematyczna edukacja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Organizowanie w budynkach użyteczności publicznej wystaw, warsztatów, wykładów na temat dziedzictwa kulturowego gminy, jego wartości i właściwego sprawowania opieki. 2. Organizowanie dla dzieci i młodzieży konkursów plastycznych o tematyce związanej z dziedzictwem kulturowym gminy. 3. Udział pracowników urzędu gminy w szkoleniach związanych z ochroną zabytków.

	Popularyzacja i promocja dziedzictwa kulturowego gminy	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja działań związanych z wprowadzaniem tablic informacyjnych dotyczących historii zabytków. 2. Tworzenie ścieżek tematycznych związanych z dziedzictwem kulturowym i bezpłatnych folderów. 3. Popularyzacja dobrych realizacji i praktyk projektowych przy zabytkach
--	--	---

8. Instrumentarium realizacji programu opieki nad zabytkami

Zakłada się, że zadania określone w Gminnym Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Lipowa na lata 2024-2027 będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumentów prawnych** – wynikających z przepisów ustawowych (np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- **instrumentów finansowych** (m.in. finansowanie prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy, korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych **np. zwolnienie z podatku od nieruchomości**);
- **instrumentów koordynacji** (m.in. poprzez realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami);
- **instrumentów społecznych** (m.in. poprzez działania edukacyjne promocyjne, współdziałanie z organizacjami społecznymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami);
- **instrumentów kontrolnych** (m.in. aktualizacja gminnej ewidencji zabytków, monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego).

9. Zasady oceny realizacji programu opieki nad zabytkami

W ramach priorytetu I: Zachowanie krajobrazu kulturowego

- Liczba zakończonych zadań.
- Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obiektów zabytkowych.
- Liczba konsultacji udzielonych właścicielom obiektów zabytkowych leżących na terenie gminy.

W ramach priorytetu II: Badanie, rewaloryzacja i konserwacja obiektów zabytkowych

- Poziom (w %) wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami.
- Liczba i rodzaj przygotowanych dokumentacji badawczych i projektowych.
- Wartość finansowa zrealizowanych kompleksowych programów rewaloryzacji i rewitalizacji oraz liczba (bądź inne mierniki) obiektów poddanych rewaloryzacji w ramach tych programów .
- Wartość finansowa wykonanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach oraz liczba obiektów poddanych ww. pracom.

W ramach priorytetu III: Edukacja, budowa tożsamości kulturowej i potrzeby zachowania dziedzictwa kulturowego

- Liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych na terenie gminy.
- Liczba opracowanych, wydanych wydawnictw (w tym folderów promocyjnych, przewodników).
- Liczba szkoleń lub liczba pracowników biorących udział w szkoleniach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.
- Liczba utworzonych ścieżek tematycznych związanych z dziedzictwem kulturowym.

10. Źródło finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

- **Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego i Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków**

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022, poz. 840 ze zmianami) stanowi główny dokument regulujący system finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach. Rozdział 7 ustawy szczegółowo określa zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach.

Zgodnie z ww. ustawą finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego, także na jednostce samorządu terytorialnego.

Zgodnie z art. 74.1. ww. ustawy dotacja na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru może być udzielona przez:

- 1) ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego ze środków budżetu państwa, z części, której dysponentem jest ten minister;
- 2) wojewódzkiego konserwatora zabytków ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda.

Dotacja może obejmować nakłady konieczne na:

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wewnątrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Zgodnie z art. 81.1. ustawy w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków udzielane są na wniosek, który można składać od 2 stycznia do 30 listopada roku poprzedzającego rok wykonania prac.

Ponadto, od 22 kwietnia 2021 roku ŚWKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku, z zastrzeżeniem, iż:

- Wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku – wniosek na prace konieczne przy uszkodzonym zabytku.
- Planowany termin realizacji zadania nie powinien przekraczać 30 listopada roku, w którym zostanie złożony wniosek.

○ Fundusze Europejskie

Aktualne programy dostępne są na stronie internetowej pod adresem www.interreg.gov.pl oraz <https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/>. Kompleksowo wymienione są także w WOJEWÓDZKIM PROGRAMIE OPIEKI NAD ZABYTKAMI W WOJEWÓDZTWIE ŚLĄSKIM NA LATA 2022–2025.

W latach 2021 – 2027 realizowane będą następujące programy dotacyjne z zakresu kultury i ochrony zabytków:

- Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko: inwestujemy w bezpieczeństwo energetyczne Polski, rozwój odnawialnych źródeł energii, ochronę środowiska, bezpieczny i ekologiczny transport. Pieniądze przeznaczamy także na rozwój ochrony zdrowia, a także rozwój kultury i ochronę dziedzictwa kulturowego; budżet: 113,4 mld zł.
- 16 programów regionalnych: każde województwo posiada własny program finansujący inwestycje na jego terenie. Dzięki nim regiony będą wspierać przedsiębiorczość, dostęp do edukacji, ochrony zdrowia czy kultury. Dbają one

o infrastrukturę społeczną i środowisko. Fundusze wspierają także technologie cyfrowe, energetykę oraz transport; budżet: 155,4 mld zł.

- Programy Interreg (Europejskiej Współpracy Terytorialnej): programy mają charakter międzynarodowy i wspierają wymianę kulturową, współpracę naukową, biznesową i samorządową ponad granicami państw; budżet: 2,2 mld zł.

○ **Fundusz kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późniejszymi zmianami) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Dotacje z Funduszu Kościelnego przyznawane są na wniosek osób prawnych, kościołów i związków wyznaniowych. W 2024 r. planowane jest wsparcie następujących zadań:

- konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo, tj.
 - ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz.U. z 2023 r. poz. 682 t.j.) zgodnie z którą ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8),
 - ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 poz. 840 t.j.) zgodnie z którą użyte w ww. ustawie określenia oznaczają:
 - zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1),
 - prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art. 3 pkt 6).
- na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że:
 - obiekty sakralne – są to te obiekty, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego,

- obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1347 t.j.) rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy”.

Dotacje na wspomniany cel przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wewnątrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki).

○ **Środki Samorządu Województwa Śląskiego**

Zasady udzielania dotacji celowych określa Uchwała Nr V/27/4/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 września 2016 roku w sprawie przyjęcia Regulaminu określającego zasady udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków województwa śląskiego.

Dotacja może być udzielona każdemu wnioskodawcy, który jest właścicielem lub posiadaczem zabytku, znajdującego się w województwie śląskim i wpisanego do rejestru zabytków województwa śląskiego, z wyłączeniem zabytków będących w posiadaniu jednostek organizacyjnych zaliczanych do sektora finansów publicznych, które są finansowane ze środków finansowych przyznanych odpowiednio przez dysponentów części budżetowych bądź jednostki samorządu terytorialnego, którym podlegają te jednostki.

Szczegółowe informacje dostępne są na stronie internetowej pod adresem <https://www.slaskie.pl>